

Gyórfy Dóra,

habilitált egyetemi docens, PPKE-BTK

ÚJRAIPAROSÍTÁS AZ EURÓPAI UNIÓBAN ÉS MAGYARORSZÁGON

Az elmúlt években a kormányzat meghirdette a magyar gazdaság szerkezeti átalakítását. A miniszterelnök célként nevezte meg azt, hogy Magyarország termelési központtá váljon, és nálunk legyen a legnagyobb arányú az ipar a GDP szerkezetében (HVG, 2014). Bár mint *Valentinyi* [2014] bemutatta, a szolgáltatások növekedése együtt jár a GDP emelkedésével, a magyar gazdaság újraiparosításának programja önmagában nem áll ellentétben az Európai Unió hasonló törekvéseivel. Cikkemben azt vizsgálom meg, hogy az Európai Unió ehhez a törekvéshez milyen eszközöket rendel, és ezek kapcsán hogyan alakult a magyar gyakorlat. Írásom fő megállapítása, hogy bár számos területen a kormányzati gazdaságpolitika létező problémákra reagált, a voluntarista beavatkozások összességében a meghirdetett célok megvalósulását akadályozzák.

Az újraiparosítás programja az Európai Unióban

Az 1970-es évek válságos időszaka után az iparpolitika hosszú ideig elhanyagolt terület volt az Európai Unióban. A gazdaságpolitika középpontjában az 1980-as években a piaci verseny megerősítése, majd az 1990-es években a közös pénz létrehozása állt. Az iparpolitika először a 2000-es években a lisszaboni stratégia keretében merült fel, majd annak kudarca után az Európa 2020 stratégiában kapott kiemelkedő szerepet.

Az „európai ipar reneszánszáért” című iparpolitikai közleményében az Európai Bizottság [2014a] leszögezi azt, hogy az „ipari tevékenységek gazdasági jelentősége sokkal nagyobb annál, mint amit a gyártás GDP-részesedése sejtet. Az iparból származik Európa kivitelének több mint 80 százaléka, valamint a magánkutatás és innováció 80 százaléka. A magánszektorbeli munkahelyek közel egynegyede az iparban van, gyakran magasan képzett munkaerőt alkalmazva, míg a gyártás minden egyes új munkahelye 0,5–2 munkahelyet teremt más ágazatokban.” A közlemény hangsúlyozza, hogy az „ipar kapcsolatai Európa gazdasági szerkezetének többi részével jóval túlnyúlnak a gyártáson, kiterjedve az azt megelőző nyersanyag- és energiabiztosításra, valamint az azt követő üzleti szolgáltatásokra (például: logisztika), fogyasztói szolgáltatásokra (például a tartós áruk értékesítés utáni szolgáltatásai) vagy a turizmusra.” A jelentés alapvető üzenete, hogy az ipar fejlesztése kulcsfontosságú az EU versenyképessége és válságból való kilábalása érdekében.

Az iparpolitika sikerességéhez a bizottság elképzelései szerint összehangolt szakpolitikákra van szükség. A tagállamok versenyképességét vizsgáló jelentés a következő területeket hangsúlyozza (Európai Bizottság, 2014c): a beruházásokhoz szükséges tőke elérhetősége, innováció és megfelelően képzett munkaerő, versenyképes energia-, alapanyag- és üzletiszolgáltatás-árak, a piacok elérhetősége és az üzleti környezetet befolyásoló kormányzás minősége. Ezek együttese biztosíthatja az európai ipar versenyképességét az élesedő globális versenyben.

A magyar gyakorlat értékelése az európai újraiparosítási stratégia tükrében

Magyarország 23 százalékkal Csehország, Románia és Írország után a negyedik helyen áll az EU-ban az ipar GDP-ből való részesedését tekintve, amivel megelőzi Szlovákiát és Németországot (Európai Bizottság, 2014c, 16. o.). Abba a szűk csoportba tartozik, ahol az ipar részesedése a válság időszakában is nőtt. Ez azonban a termelékenység csökkenése mellett ment végbe, amely az EU-átlag alatti 14 ország közül csupán Cipruson és Olaszországban történt meg. Szintén romlott az export relatív teljesítménye. Az iparosítással kapcsolatos szakpolitikák alakulásának áttekintése választ adhat arra kérdésre, mi magyarázza ezeket az eredményeket.

A tőkéhez való hozzáférés évek óta a magyar gazdaság egyik neuralgikus pontja. Az adósságok leépítése mellett a pénzügyi szektort sújtó különadók és a devizahitelezés kivezetéséből fakadó költségek jelentősen csökkentették a bankrendszer hitelezési képességét. A Magyar Nemzeti Bank Növekedési Hitelprogramja ellenére a vállalati hitelállomány 2009 óta tartó csökkenése 2014-ben is folytatódott 1,7 százalékkal (MNB, 2014, 36. o.). A termelékenység és az export alakulása kapcsán különösen lényeges az új működőtőke-befektetésekből megfigyelhető régiós lemaradás, mely az elmaradt termékfejlesztés miatt az export értékének a régiós versenytársakénál lassabb növekedésében jelentkezik (Európai Bizottság, 2014b, 24. o.). A működőtőke-befektetésekből kiemelendő a kormányzati minőség, erre még visszatérek.

A külföldi működőtőke-beruházások relatív csökkenése az innovációs teljesítményt is korlátozza. Bár a vállalatok innovációra fordított kiadásai kapcsán Magyarország az EU középmezőnyében helyezkedik el, ezért elsősorban a külföldi nagyvállalatok a felelősek, míg a hazai kis- és középvállalkozások innovációs teljesítménye néhány kivételtől eltekintve gyengének mondható – az Európai Bizottság adatai alapján a folyamatinnovációt bevezető kis- és középvállalkozások aránya 17 százalékkal az EU átlagának fele (Európai Bizottság,

2013, 13. o.). Ennek feltehetően egyik fontos oka, hogy a magyar kis- és középvállalkozások személyi kiadásainak mindössze 2,2 százalékát fordítják képzésre (Versenyképesség Kutató Központ, 2013, 52. o.).

Az újraiparosítási stratégia fontos eleme a megfelelően képzett munkaerő elérhetősége. Ennek kapcsán a természettudományos és mérnöki felsőoktatási képzés előtérbe helyezése és a duális szakképzés megerősítése illeszkedik az európai ajánlásokhoz. Szintén fontos, hogy ezek a lépések létező problémákat kívánnak orvosolni, hiszen a magyar vállalatok közel 60 százaléka jelez nehézséget a megfelelő szaktudású munkaerő megtalálásában (Európai Bizottság, 2014c, 35. o.). Azonban azt is lényeges hangsúlyozni, hogy a duális szakképzés Magyarországon nem biztos, hogy olyan eredményes lesz, mint például Németországban, Ausztriában vagy Svájcban, mivel a magyar szakiskolai képzés színvonala, illetve a magyar vállalatok elkötelezettsége a képzés iránt ezektől az országoktól messze elmarad (Horn, 2014).

A kormány célkitűzése az olcsó energia biztosítására önmagában szintén nem ellentétes az európai stratégiával, amely hangsúlyozza, hogy az EU egyes országokban a magas energiaárak komoly hátrányt jelentenek a globális versenytársakkal szemben néhány iparágban. Ennek megoldására az európai stratégia középpontjában az energiahatékonyság növelése, a megújuló energiaforrások felhasználása és az integrált európai energiapiac megteremtése áll. A magyar rezsicsökkentési politika gyakorlata ezekkel az elképzelésekkel erőteljesen szembemegy. A háztartásoknak biztosított alacsonyabb energiaárakból fakadó bevételecsökkenést a szolgáltatók részben a vállalati energiaárak növelése révén fedezték, amely közvetlenül rontja versenyképességüket. A szolgáltató vállalatok profitjának csökkenése a beruházások visszafogásán keresztül az energetikai infrastruktúra romlását vetíti előre, mely szintén súlyos versenyhátrány lehet a jövőben. Végül nem megkerülhető az sem, hogy a lépés csökkenti a háztartások energiatakarékos beruházásainak megtérülését is (Európai Bizottság, 2014c, 182. o.).

Az EU újraiparosítási stratégiájában külön fejezet szól a kormányzati hatékonyság és az üzleti környezet fejlesztéséről. A kormányzati működés alacsony hatékonysága, a túlzott bürokrácia és az átláthatatlanság a magyar gazdaságban hosszú ideje probléma. Az elmúlt években a voluntarista intézkedések sorozata, a fékek és ellensúlyok rendszerének lebontása a kormányzás kiszámíthatóságát és átláthatóságát még inkább rontotta. Mindez megjelenik a versenyképességi jelentésekben is. A Világgazdasági Fórum legutóbbi jelentésében az

intézményi minőség szempontjából Magyarország a vizsgált 144 országból a 83. Még ennél is rosszabb a helyezés az intézményi pillér néhány kritikus almutatójában: a tulajdonjogok védelme (96.), a közpénzek elterelése (110.), részrehajlás a kormányzati döntésekben (122.), a kormányzati szabályozás terhei (129.), a kormányzati politika átláthatósága (119.), a befektetők védelme (105.). A összes mutató közül a legrosszabb helyezést az adórendszer befektetésre való ösztönzésében értük el, Magyarország a 133. helyet foglalja el sorban. Mindez érthetővé teszi a jelentés azon állítását, hogy a szakpolitikák instabilitása a magyarországi üzleti környezet legnagyobb problémája (WEF, 2014, 208–209. o.).

A leírtak összegzéseként megállapítható az, hogy bár a deklarált kormányzati célkitűzés az ipar megerősítéséről önmagában nem áll ellentétben az európai uniós törekvésekkel, a cél eléréséhez szükséges szakpolitikák összhangja nem igazán valósul meg. Az egyes területeken méltányolható lépések mellett az ipar és a szolgáltatások egymással történő mesterséges szembeállítás, a voluntarista beavatkozások rendkívüli módon rontották az üzleti környezetet, ez tükröződik a vállalati beruházások alacsony szintjében és a külföldi működőtőke-beáramlás csökkenésében. Mindez korlátozza a magánszektor munkahelyteremtő képességét, tartósítja a termelékenység EU-átlagtól való lemaradását, hátráltatja a termékfejlesztést, az export minőségének romlását eredményezi, és együtt jár a magyar bérek és kereslet alacsony szintjének fennmaradásával. Az állam önkorlátozásának hiánya tehát összességében saját deklarált céljait lehetetleníti el.

Irodalom

Európai Bizottság [2013]: 2013 SBA Factsheet Hungary. Letölthető: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/performance-review/files/countries-sheets/2013/hungary_en.pdf. Letöltve: 2015. január 3.

Európai Bizottság [2014a]: A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának az európai ipar 'reneszánszáért'" Letölthető: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014DC0014&from=EN>. Letöltve: 2015. január 3.

Európai Bizottság [2014b]: Macroeconomic Imbalances Hungary 2014. European Economy Occasional Papers, No. 180. Brussels, DG Economic and Financial Affairs.

Európai Bizottság [2014c]: Reindustrialising Europe: Member States' Competitiveness Report 2014. Commission Staff Working Document, SWD2014, 278. Letölthető: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/industrial-competitiveness/monitoring-member-states/index_en.htm. Letöltve: 2015. január 3.

Horn Dániel [2014]: Feleslegesen erőltetjük a duális szakképzést idehaza? Letölthető: http://www.portfolio.hu/gazdasag/munkaugy/feleslegesen_eroltetjuk_a_dualis_szakkepzeset_i_dehaza.203029.html. Letöltve: 2015. január 3.

HVG [2013]: „Orbán: 'nekünk egy termelési központtá kell válnunk'”. Letölthető: http://hvg.hu/gazdasag/20131104_Orban_folytatni_kell_az_ujraiparositas_po/ Letöltve: 2015. január 3.

MNB [2014]: Inflációs jelentés. Budapest: Magyar Nemzeti Bank, december.

Valentinyi Ákos [2014]: Újraiparosítás: út a semmibe! Letölthető: http://index.hu/gazdasag/defacto/2014/09/15/iparositas_ut_a_semmibe/ Letöltve: 2015. január 3.

Versenyképesség Kutató Központ [2013]: Kilábalás göröngyös talajon. Gyorsjelentés a 2013. évi kérdőíves felmérés eredményeiről. Letölthető: http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/1528/1/BCE%20VKK%20GYORSJELENTES%202014_2.pdf. Letöltve: 2015. január 3.

WEF [2014]: The Global Competitiveness Report 2014–2015. Geneva, World Economic Forum.